

נחלקו אחרונים אם יש חובת ביעור בפחות מכוזת. וכן נחלקו האם אסור מהתורה כדין 'חצי שיעור' אם לאו (ע' במג"א תמב ס"ק י יב וש"פ).

דפים ז – ח

יז. מהו לשחוט חיה ועוף לכתחילה ביום טוב, כשאין לו עפר מזומן לכסות? מהו לחפור ולכסות הדם כשכבר שחט?

לדברי בית שמאי, מותר לשחוט לכתחילה חיה ועוף ביום טוב אף על פי שאין לו עפר מוכן. לרב יוסף, חופר לפני השחיטה [כדי ליתן עפר מלמטה, שנאמר וכסהו בעפר], ולרבה (כפי שפירש רב יוסף דבריו) אין מתירים לחפור קודם השחיטה שמא יימלך ולא ישחט ונמצא שחפר בכדי, הלכך לא ישחוט אלא אם יש לו כבר עפר מזומן למטה (עפ"י רש"י), ואז שוחט וחופר ומכסה מלמעלה.

לדברי בית הלל לא ישחוט אם אין לו עפר מזומן. ואם שחט – יחפור בדקר ויכסה. והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום (רבי זריקא א"ר יהודה. ופרשו התוס' שצריך דקר נעוץ כדי שיהא העפר מוכן מבעוד יום), ובעפר תיחוח (רבי חייא בר אשי אמר רב – שאינו 'כותש'. ומשום עשיית הגומא אינו חייב, שמלאכה שאינה צריכה לגופה היא, והתירו משום שמחת יום טוב (תוס'). ואפילו לפי הדעה המחייבת במלאכה שאינה צריכה לגופה – במקלקל פטור. ע' שבת קו).

א. כמה ראשונים סוברים שאף בית שמאי לא התירו לשחוט לכתחילה אלא כשהיה דקר נעוץ מבעוד יום (רא"ש, ר"ד וכ"מ בתוס' ועוד, עפ"י גמרא להלן ט). ויש חולקים (רבנו תם. וכן הבין התור"ד (ח סע"א) ברש"י).

ב. לשיטת רבנו תם ועוד (עפ"י גמרא להלן ט), שיטות בית שמאי ובית הלל מוחלפות והלכה כבית הלל להתיר אף לכתחילה. ופסק להתיר אף ללא דקר נעוץ כנוכר. ואילו התוס' (ט:) ועוד ראשונים פסקו שצריך דקר נעוץ או מצבור של אפר כירה מוכן, או שהוסק ביו"ט והוא חם כדי לצלות ביצה וכד'. אבל בדיעבד אם שחט – מכסה באפר שאינו מוכן (שלא לעקור מצות כיסוי. כן הביאו בתוס' מהירושלמי).

דיני כיסוי הדם בעפר מלמטה ומלמעלה – בחולין פג.

דף ח

- יח. א. האם אפר כירה מוכן הוא ביום טוב, לכיסוי הדם ולשאר צרכים?
- ב. האם ציבור עפר וכד' מוקצה הוא או מוכן?
- ג. מהו לשחוט כוי ביום טוב ולכסות את דמו?
- ד. שחט בהמה חיה ועוף ונתערבו דמם – מהו לכסותם ביום טוב?

א. שנינו: אפר כירה מוכן הוא (ומכסים בו הדם – מלבד לבית שמאי (חולין פח), אין מתקיימת מצות כיסוי באפר שאין ראוי לגדל צמחים. עתוס'). אמר רב יהודה אמר רב, ותניא נמי הכי: לא שנו אלא שהוסק מערב יום טוב, אבל הוסק ביום טוב אסור. ואם ראוי לצלות בו ביצה – מותר (כי מאתמול היו העצים מוכנים להיסק ועודם ראויים לאותו שימוש).

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

א. בירושלמי מפרש שמדובר כשלא שחט אבל אם כבר שחט, אף על פי שהוסק ביום טוב – מותר לכסות בו (מובא בתוס' וברא"ש ובא"י). וכן נפסק בשלחן ערוך (תצח, טו). ונחלקו הפוסקים אם באופן זה עדיף ליטול עפר מדיקר נעוץ או ליטול אפר מוקצה (ע' רמ"א מג"א ובהגר"א). ומדברי הרמב"ם, וכן מדברי רבנו תם (להלן) נראה שנקטו לאסור לכסות אף בדיעבד (ע' מנחת שלמה ח"ב מ; אבי עזרי יו"ט ב, יח).

ב. אומר הר"ר יצחק (בתוס' כאן ולהלן כה רע"ב): אפר שהוסק ביום טוב אעפ"י שאין יכול לצלות בו ביצה, מותר לטלטלו בשביל אוכל נפש ושמתח יום טוב, ולכך נוהגים אנו לסלק אפר הכירה ביום טוב לאפות הפשטידה.

ודוקא טל טול הותר לצורך אוכל נפש [אך לא לצורך קצת, מדין 'מתוך']. ע' מנחת שלמה ח"ב לט], אבל אכילת מוקצה ושימוש בו לצורך אוכל נפש אסור (עפ"י מהרש"א להלן לג. לענין סמיכת הקדרה בבקעת; מגן אברהם תקט ס"ק טו [וע' בשו"ת פרי יצחק ח"א יד]; קרני ראם כאן. וע' שער המלך הל' יו"ט ב, יח; מנחת שלמה ח"ב מ, א; לד, כה. [וצ"ע להלן יד: ברש"י ותוס' שתערובת אוכל מועט בפסולת מרובה אסורה בטלטול מפני שהמועט בטל ברוב. ומה טעם לא הותר לצורך אכילה]).

ג. התוס' והרא"ש כתבו שאפילו לרבי שמעון שאין לו איסור מוקצה ונולד, אפר שהוסק ביום טוב אסור מפני שזהו נולד גמור שמודה בו רבי שמעון לאסור. ובר"ן אין משמע כן.

ב. הכניס עפר לגנתו ולחורבתו (לשוטחו שם) – מותר לכסות בו (שכל זמן שהוא צבור דעתו עליו לכל צרכיו). ואמר רב יהודה: מכניס אדם מלא קופתו עפר (בסתם, ונותנו במקום אחד) ועושה בו כל צרכו, (ואין אומרים הואיל ומועט הוא בטל לקרקע הבית. רש"י). דרש מר זוטרא בשם מר זוטרא רבה: והוא שייחד לו קרן זוית.

א. הוא הדין אם מונח החול בקופה, הרי זה כיחוד קרן זוית (ריטב"א שבת ג).

ב. מכאן שאסור ליקח בשבת מן החול המפורז בקרקע הבית להשתמש בו (עפ"י משנה ברורה שח ס"ק קמד, וע"ש בבאה"ל).

ג. חול המונח ב'ארגו חול' למשחק הילדים – אינו מוקצה. אבל חול המיועד לבניה – הריהו מוקצה גם אם הילדים רגילים לשחק בו, וייחוד של ילדים אינו מועיל (מתוך שמירת שבת כהלכתה כ, מה). דיני טאטוא רצפה – בשבת צה.

אמר רבא: הכניס עפר לכסות בו צואה (של תינוק, שאינו ודאי שיצטרך לכך) – מותר לכסות בו דם צפור (שודאי נצרך הוא לכיסוי דמה). הכניס לדם צפור – אסור לכסות בו צואה (שהוכן לודאי ולא לספק). נהרבלאי אמרו: אפילו הכניס לכסות בו דם צפור מותר לכסות בו צואה. נחלקו חכמים במערבא האם כוי הריהו כצואה (ששניהם הכנת ספק וכנ"ל) אם לאו (שכיסוי צואה קרוב לודאי הוא. ומשמע בגמרא שלפי דעה זו הכניס לדם צפור מותר לכסות בו צואה).

ג. כוי, אין שוחטים אותו ביום טוב, ואין מכסים את דמו. והסיקו, אפילו יש לו עפר או אפר – כירה מוכנים אסור. לרבא הטעם הוא כי דעתו בהכנתו לודאי ולא לספק. ולרמי בנו של רבי ייבא – גזרה משום התרת חלבו; שמא יאמר אם התירו לי חכמים לכסות דמו ביום טוב משמע שהוא חיה ודאי וחלבו מותר באכילה (אבל במוצאי יום טוב צריך לכסותו. רי"ף).

הנולד מכלאים, אמו מין חיה ואביו מין בהמה; בגמרא בחולין מבוואר שמכסים את דמו ביום טוב [כי גם אם חוששים לזרע האב, הלא ודאי יש לחוש לאם]. ואולם ברמב"ם (שחיטה יד, ד)

משמע שאין מכסים. ונראה שתלוי הדבר בטעמי האמוראים כאן; לרוב מכסים שהרי חיובו לכסות הוא ודאי והריהו מוכן לודאי, אבל לטעם של חשש התרת חלבו [שכן פסק הרמב"ם] אין לכסות, שלא יאמרו חיה גמורה היא (עפ"י אבי עזרי בכורים ט,ה, וכן צדד הנצי"ב כאן. וע"ע בחולין עט-פ). ויש סוברים גם בדעת הרמב"ם שאם אמו מין חיה מכסים דמו ביו"ט (ע' ים של שלמה חולין עט, הובא בט"ז יו"ד כח סק"ד. וע"ע מרכבת המשנה וחדושי הגר"ח הל' שחיטה יב).

ד. תני רבי זירא (ברי"ף וברא"ש: חייא): לא כוי בלבד אמרו אלא אפילו שחט בהמה חיה ועוף ונתערבו דמם זה בזה – אסור לכסותו ביום טוב. אמר רבי יוסי בר יאסיניאה, לא שנו אלא שאין יכול לכסותו בדקירה אחת (שנמצא טורח לכסות דם בהמה שאינו מצוה (רש"י). ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה בשב-ואל-תעשה. (תוס'), ועוד הלא אפשר לכסות לערב. רשב"א, ועתור"ד מהדורה חדשה; קוב"ש), אבל יכול לכסותו בדקירה אחת – מותר (ואין גוזרים אטו שתי דקירות).
יש אומרים שאם נתערבו הדמים – יכסה בדקירה אחת אפילו לא יתכסה כולו, כי להלכה מקיים המצוה במקצת הדם והרי בדקירה אחת קיים המצוה בודאי, ורק כאשר הדמים מופרדים ואינו יודע איזה של חיה ואיזה של בהמה, לא יכסה כלל (ע' שער המלך יו"ט ג,ב).

דפים ח – ט

יט. א. שחט צפור מערב יום טוב – מהו לכסות דמה ביום טוב?

ב. גלגל עיסה מערב יום טוב – מהו להפריש ממנה חלתה ביום טוב?

א. אמר רבה: שחט צפור מערב יום טוב – אין מכסים אותו ביום טוב (שהיה לו לכסות מערב יום טוב, ואין כאן מניעת שמחת יו"ט אם לא יכסה).

רבנו חננאל כתב כאן 'אם פשע' ולא כיסה מאתמול. וצריך עיון אם בדוקא נקט כן ואם לא פשע – מכסה ביום טוב (עפ"י שער הציון תצה, קכו. [וצדד שם שמא סובר ר"ח שהכיסוי מעכב האכילה, ואולם בראב"ן מפורש להפך ואעפ"כ כתב גם הוא 'אם פשע']. וע"ע מנחת שלמה ח"ב מ,ג). ובספר חדושים ובאורים כתב שאפילו היה אנוס מלכסותו, כגון שבת שלפני יו"ט ושחט לחולה – אין לכסות ביו"ט.

ב. אמר רבה (/ רב. ערא"ש): גלגל עיסה מעיו"ט – מפריש ממנה חלה ביום טוב (רש"י: כשם שמותר לגלגלה ולהפריש חלתה ביום טוב ואינה בכלל איסור הגבהת תרומות ומעשרות ביו"ט כדלהלן לו). ואבוה דשמואל אמר: אין מפריש ממנה חלתה ביום טוב (שלא התירו אלא בעיסה שנתגלגלה ביו"ט), ואפילו בחלת חו"ל שהפרשתה אינה מעכבת האכילה (כדברי שמואל), מ"מ היא בכלל איסור הגבהת תרומות ומעשרות ביו"ט.
א. הרו"ה הראב"ד הרא"ש והמאירי מפרשים מחלוקתם רק בחלת חו"ל, אבל בחלת ארץ ישראל אף לרבה אסור להפריש ביום טוב.

ואילו התוס' והרמב"ן חולקים וסוברים שרבה מתיר אף בחלת ארץ ישראל [שהואיל ורוב העיסות אינן טבולות מאתמול – התירו את כולם משום שמחת יום טוב, דלא פלוג רבנן. ערמב"ן], אלא שהתוס' והרשב"א כתבו על פי הירושלמי שמדובר רק כשגמר הלישה היה ביום טוב, שאעפ"י שיכול היה להפריש משעת הגלגול קודם גמר הלישה, הואיל והדרך להפריש בגמר הלישה מפריש ביו"ט, אבל גמר הלישה מערב יום טוב אסור להפריש ביום טוב.